

Михайло Шкурка

МИХАЙЛО ПЕТРЕНКО ТА ЙОГО БЕЗСМЕРТНА ПІСНЯ “ДИВЛЮСЬ Я НА НЕБО...”

195-річчю з дня народження поета-романтика
М. М. Петренка присвячується

Нотатки до біографії поета

Михайло Миколайович Петренко (1817, м. Слов'янськ – 1862, м. Лебедин Харківської губернії) – відомий український поет-романтик. Рід Петренків походив зі слов'янських козаків Ізюмського полку і мешкав у Слов'янську не менше двох з половиною століть. Батько майбутнього поета Микола Гаврилович Петренко за участь у військових кампаніях отримав почесний титул “личное дворянство”.

1817 р. у сім'ї народжується первісток, якого й назвали Михайлом. Першу освіту Михайло Петренко отримав у домашніх умовах. Близько 1826–1830 рр. він – учень ізюмського трьохкласного училища. Потім продовжив навчання в Харківській губернській гімназії. Із вересня 1837-го по 1841 р. – студент Харківського університету. Здобувши вищу юридичну освіту, Михайло Петренко спочатку працює в повітових органах судочинства Харківської губернії, а потім його призначають на посаду стряпчого повітового суду міста Лебедин (тепер Сумська область).

У Державному архіві Донецької області зустрічається рапорт на ім'я харківського губернського прокурора з власноручним підписом Михайла Петренка про те, що він прибув у місто Лебедин 6 липня 1849 р. для “исполнения должности уездного стряпчего”. З цього дня й до кінця життя Михайло Миколайович живе і працює в Лебедині. Тут у них із дружиною дворянкою Ганною Миргородовою народжується п'ятеро дітей: Микола, Марія, Євграф, Людмила і Варвара.

Просування М. Петренка по службових щаблях у Лебедині в деталях ще не встановлене за виключенням двох фактів із його

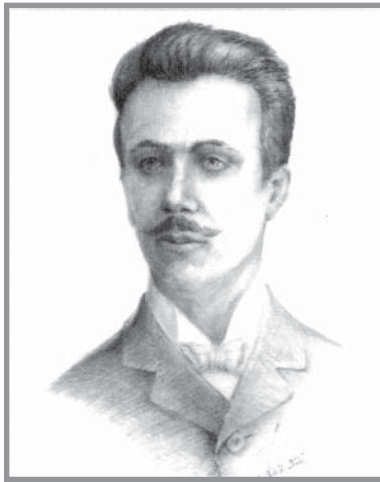
біографії. 1858 р., звертаючись до Лебединського повітового училища з проханням зарахувати учнем його старшого сина Миколу, М. Петренко в заяві вказує, що він має чин титулярного радника, а в некролозі від 26 грудня 1862 р. зазначається, що поет помер, будучи вже в чині колезького асесора.

У Лебедині М. Петренко був званою і шанованою людиною. Тому в його життєписі занотована і така подія, як перебування на Лебединщині Т. Г. Шевченка. Та все ж мало збереглося документальних свідчень про зустріч і спілкування поета з Кобзарем. У “Шевченківському словнику” [8, с. 102] стверджується, що Петренко зустрічався з Шевченком у маєтку Хрущова в селі Лихвине. А чому не гадується при цьому повітове місто Лебедин, у якому Петренко жив і займав у повітовому суді посаду титулярного радника

(колезького асесора) й, напевне, був добре знайомий зі своїм однокашником по Харківському університету одним із братів Залеських – Олексієм? Адже в першій декаді червня 1859 р. Т. Шевченко брав участь у “каші”, яку організували на березі Псла біля хутора “Нові” брати Залеські з друзями. І тут про М. Петренка – ні слова. Це свідчить про те, що факт знайомства і спілкування Петренка з Шевченком на Лебединщині потребує ще додаткового вивчення.

Петренко був добре знайомий із творчістю Шевченка, і не випадково, як стверджують шевченкознавці, на деяких його віршованих творах, наприклад “Думи мої, думи мої, де ви подівались”, “Ой біда мені, біда” та інших, відчувається вплив поезії Тараса [5, с. 39, 40].

За наполяганням Лебединського районного осередку “Народного Руху” і безпосередньо його голови письменника Б. І. Ткаченка

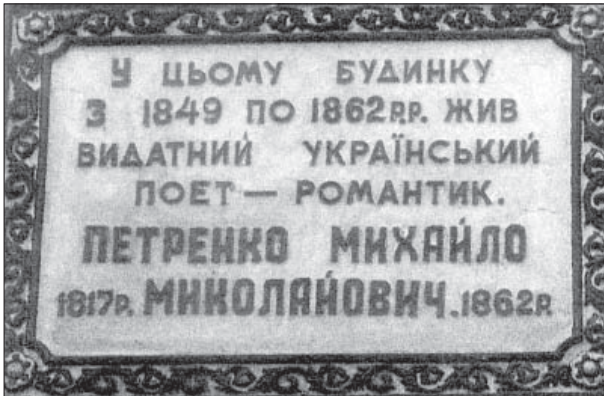

*Михайло Петренко,
український поет-романтик
XIX ст.*

вулицю Постишева в Лебедині перейменовано на вулицю поета-романтика, автора всевітньо відомої пісні-романсу “Дивлюсь я на небо...” М. Петренка. Зважаючи на те, що в Україні за радянських часів із відомих ідеологічних міркувань ім'я поета замовчувалося, вважаємо за доцільне встановити на початку цієї вулиці спеціальний інформаційний стенд, зміст якого повідав би про життя і творчість

Михайла Миколайовича, адресу його проживання в Лебедині та місце поховання на Покровському кладовищі.

У Лебедині, як встановили місцеві краєзнавці, М. Петренко проживав по нинішній вулиці Щербакова, 4. У кінці XIX ст. його будинок придбав купець Воскобойников. 1899 р. помешкання було капітально відремонтоване, про що свідчить напис на фронтоні. Споруда до наших днів збереглася, знаходиться в хорошому стані і використовується під житло приватними особами.

У вересні 2012 р. місто Слов'янськ Донецької області – батьківщина М. Петренка – відзначатиме 195-ту річницю від дня народження і 150-ті роковини з дня смерті поета. Упевнені, що й Лебедин не залишиться осторонь цих культурно-історичних подій.

На жаль, прижиттєвого портрета поета ні в Лебедині, ні на його батьківщині в Слов'янську не збереглося. Ті ж із членів родини, які на багато років пережили поета, стверджували, що найбільш схожим на свого дядька був його племінник Антон Костянтинівч Петренко, фото якого за 1907 р. подаємо в цій статті.

За радянських часів доля родини М. Петренка, як і багатьох інших українських письменників, діячів науки та культури, склалася трагічно. Його поезія, як стверджували ідеологи більшовизму, не відповідала “ідеалам

комунізму” і заборонялась, а більшість членів родини були репресовані. Стосовно Антона Костянтинівча рішенням “трійки” (протокол № 7 засідання Трійки УНКВД по Донецькій області от 23 апреля 1938 г.) було винесено такий жорстокий вирок: “Петренко Антона Костянтинівча РАСТРЕЛЯТЬ, имуществу конфисковать”. У такий спосіб було винищено майже весь петренківський рід.

Унаслідок копітких досліджень встановлено адресу ймовірного проживання поета-романтика в Лебедині та місце його вічного спочинку на міському Покровському кладовищі, а також виготовлені меморіальні дошки на об'єктах, пов'язаних із митцем. М. Петренкові присвячено низку статей і поетичних творів, що публікувались у місцевій пресі. У Лебединському педагогічному училищі

імені А. С. Макаренка проводяться вечори, присвячені життю і творчості літератора. Та найбільш душевно, у тон до ювілею прозвучав вірш відомого місцевого журналіста і поета В. О. Дудченка “Петренківське небо”:

*Петренківське небо безмежне і чисте,
Улюблена Божа небесна блакить.
Зоріє над нами улюблена пісня,
То в неї душа України болить.*

*Невже в Лебедин, у довічне заслання
Зневірена доля за тим привела,
Щоб краяти серце поета мовчанням,
І крила пісенні йому відтяла?..*

*І сяє над нами Петренкове небо,
І лється у душу його глибочинь.*

*У струнах бандури пісенний Заремба
Вустами народу висвячує синь.*

Антон Петренко з дружиною в Криму, 1914

*Чому я не сокіл? Чому не літаю?
Дзвеніли над світом у зоряну мить,
Коли астронавтам над місяцекраєм
Плескав у долоні захоплений світ.*

І неба блакить

Перші поетичні твори М. Петренка були опубліковані 1841 р. в альманасі “Сніп” О. Корсуна, потім 1843 р. – у “Молодику”, 1848 р. – у “Южно-русском сборнике” А. Метлинського. До нас дійшло лише дев’ятнадцять його поезій. Та все ж визнання Михайлові Миколайовичу як поету принесла поезія “Небо”, яку було покладено в основу всесвітньо відомої української пісні-романсу “Дивлюсь я на небо...” [3]:

*Дивлюсь я на небо та й думку гадаю:
Чому я не сокіл, чому не літаю,
Чому мені, Боже, ти крилець не дав?
Я б землю покинув і в небо злітав!*

*Далеко за хмари, подальше од світу,
Шукать собі долі, на горі привіту,*

*І ласки у зірок, у сонця просить,
У світлі їх яснім все горе втопить;*

*Бо долі ще змалку здаюсь я нелюбий,
Я наймит у неї, хлопцюга приблудний;
Чужий я у долі, чужий у людей:
Хіба ж хто кохає нерідних дітей?*

*Кохаясь з лихом, привіту не знаю,
І гірко, і марно свій вік коротаю;
І в горі спізнав я, що тільки одна, –
Далекеє небо, – моя сторона.*

*І на світі гірко; як стане ще гірше,
Я очі на небо, – мені веселіше!
І в думках забуду, що я сирота,
І думка далеко, високо літа.*

*Коли б мені крилля, орлячі ті крилля,
Я б землю покинув, і на новосілля
Орлом бистрокрилим у небо польнув,
І в хмарах навіки от світу втонув!*

Поезія “Небо” зразу ж полюбилася народу. Її почали наспівувати. Та лише коли до тексту долучився польський та український композитор і музикант Владислав Іванович Заремба (1833–1902) і здійснив класичне аранжування мелодії пісні, вона стала воістину народною. Починаючи з перших років ХХ століття пісню почали розтиражувувати на грамплатівках, а в наш час – і на компакт-дисках.

До революції, наводимо як приклад, грамзапис пісні “Дивлюсь я на небо...” здійснений фірмою “Грамофоне концерт рекорд” (1907) у виконанні відомого російського співака Н. Г. Северського. Цю пісню виконували також і багато інших співаків. Після жовтневого перевороту запис народних українських пісень, зокрема й цієї, практично призупинився.

І лише після переможного 1945 р. Априлевський завод у Москві розпочав тиражувати запис на грамплатівки українських народних пісень – як у сольному, так і в хоровому їх виконанні. Одним із перших був запис 1946 р. пісні “Дивлюсь я на небо...” у виконанні народного артиста України Андрія Іванова. Далі кожен із видатних українських співаків вважав за честь включати у свій концертний репертуар цей твір. Її виконували І. С. Козловський, Д. М. Гнатюк, А. І. Кочерга, А. Б. Солов’яненко, та всіх і не перелічити. Особливої уваги заслуговує виконання пісні Б. Р. Гмирею, який був земляком її автора [2, с. 8, 38, 80а]. Це виконання було найвищої

проби. Кожного разу диктор радіопередачі з любов'ю і шанобою сповіщав: «Співає Борис Гмиря».

Пригоди космічної одисеї пісні «Дивлюсь я на небо...»

Цей заключний розділ статті за своєю назвою може здатися дивним для читачів, тому виникає потреба дещо пояснити. Дивним видається поєднання знаменитої української пісні з освоєнням людством космосу. А суть питання ось у чому. Коли в далекому 1962 р. Радянський Союз запустив на навколосезну орбіту новий космічний корабель «Восток-4», його вів всесвітньо відомий космонавт-українець, уродженець міста Узин Київської області Павло Романович Попович.

Пролітаючи над рідним краєм, попри заборону центру керування польотом на довільний витік інформації із космічного корабля, Попович самочинно вирішив вийти в ефір із привітанням до землян...

Далеко не всім виданням пощастило донести до читача правдиву інформацію про це. Та кореспондентка газети «Україна молода» Анастасія Богуславська зуміла зустрітися з Павлом Романовичем і взяти в нього інтерв'ю. Ось що сказав космонавт: «Співати я завжди любив, мав, як мені казали, рідкісний голос – драматичний тенор, і навіть кілька консерваторій мене запрошували до себе. Але авіація, космонавтика для мене були понад усе. Перша українська пісня залунала у космосі ще у 1962 році, коли я літав із Ні-

колаєвим. Ми ввімкнули всі передавачі на Землю, і я заспівав: «Дивлюсь я на небо та й думку гадаю, чому я не сокіл, чому не літаю...» [1].

Павло Романович був людиною емоційною, мав чудовий голос, і тому його привітання з космосу прозвучало в пісенній формі. І полинула через ефір до землі, до всього безкінечного простору знаменита українська мелодія. На землі в центрі польотів розпочалася паніка. За практикою тодішніх компетентних органів, розпочали пошук «винних». Та було вже пізно. Пісня (вперше в історії!) за лічені секунди стала надбанням всього людства і полинула в космічну глибину. Можна уявити, як миттєво було надіслане розпорядження всім редакціям – газет, журналів тощо – не згадувати про це привітання в пісенній формі. Десятки років і навіть дотепер офіційно замовчується цей історичний факт.

Та не дарма кажуть у народі: «Шила в мішку не втаїти». У січні 2007 року вся країна відзначала 100-річчя з дня народження С. П. Ко-

рольова. Спочатку святкування проходили в Москві, а через тиждень – і на батьківщині Сергія Павловича в обласному місті Житомирі. На свято прибули численні делегації з Москви та інших міст колишнього СРСР. Найбільш поважною була представницька делегація космонавтів на чолі з космонавтом, тепер уже генерал-майором П. Р. Поповичем.

Зал Житомирського обласного музично-драматичного театру переповнений. Розпочинаються вчистості, далі концерт. Усі з

Борис Гмиря, 1948

нетерпінням чекають виступу Павла Поповича... Не вагаючись, космонавт піднімається на сцену – і звучать перші акорди фортепіано, лине улюблена пісня “Дивлюсь я на небо...”. Зал вибухає аплодисментами, чуються вигукки: “браво”, “біс”... Звісно ж, публіка, особливо журналісти, засипали чоловіка питаннями. Не обійшлося і без згадки про космічне поздоровлення землянам. Тут Павло Романович вирішив бути доволі відвертим і відразу ж розставити крапки над “і”. Справді, факт поздоровлення піснею з орбіти космічного корабля мав місце, але це, як пояснював після приземлення, була його “хуліганська витівка”. Стосовно ж замовчування його у ЗМІ країни, наголосив: це питання вже до інших людей...

Не менш дивно розвивалися події і після святкування 100-річного ювілею Корольо-

*Павло Попович,
льотчик-космонавт, двічі Герой Радянського Союзу,
Почесний громадянин Полтави*

ва в Житомирі. На другий-третій день усі центральні газети області опублікували свої репортажі про врочистості, але в кожній із них, неначе за командою, зізнання Поповича про космічну пригоду з піснею “Дивлюсь я на небо...” “прибрали”. Чи то комусь не сподобалося, що саме українська народна пісня

перша в історії підкорила космос?! А нам залишається іронічно “побажати успіхів” тим “діячам”, які так ревно оберігають сміхотворні “таємниці полішинеля”. Та попри їхні жалюгідні потуги українська народна пісня продовжує завойовувати серця людей, а завдяки патріотичному вчинку П. Р. Поповича – і навколосемні орбіти.

Література

1. Богуславська, Анастасія. Павло Попович: У космосі співав “Дивлюсь я на небо...” [Електронний ресурс] / А. Богуславська // Україна молода. 09.02.2007. – Р. д. – <http://www.umoloda.kiev.ua/number/855/199/31122/>
2. Гмиря, Борис. Статті, листи, спогади [Текст] / Борис Гмиря. – К.: “Музична Україна”, 1975.
3. Добровольський, О. Його таємниця. Невідомий Михайло Петренко [Текст] / О. Добровольський, В. Мікушев. – Слов’янськ: Видавець Маторін Б. І., 2008. – С. 31–33, 65–69, 71–73, 82–83.
4. Жур, П. Третья встреча. Хроника последней поездки Тараса Шевченка на Украину [Текст] / П. Жур. – Л.: “Худож. лит.”, 1973.
5. На крилах поезії. Збірник [Текст]; [упорядн. О. І. Гончар і О. П. Білецький]. – К.: “Дніпро”, 1980.
6. Овчаренко, І. Дав пісню крилату. Нове з біографії поета Михайла Петренка [Текст] / І. Овчаренко // Донбас. – 1988. – № 4. – С. 96–97.
7. Овчаренко, І. Йому жити у віках (Михайло Петренко) [Текст] / І. Овчаренко. – Словянськ: [Б. в.], 1997.
8. Петренко М. М. [Текст] // Шевченківський словник. Т. 2. – К.: УРЕ, 1977.